

Leszczynski Szaniszló és Bercsényi László levelezésének egy része máig fennmaradt, és ez a hagyományos magyar—lengyel barátság francia földön is megnyilvánuló egyik legszebb fejezetét tárja a késői utókor elé. Egyúttal világossá teszi, mennyire jól látták mindketten a magyar és a lengyel szabadság összekapcsolódásának szükségességét. Így Leszczynski Szaniszló hazája függetlenségéért küzdve a magyar ügyért is harcolt. Helyénvaló ezért, hogy e lengyel király emlékezetét a magyar közvélemény is megőrizze.

Dr. Zachar József

Batthyány Kázmér felségárulása

A szabadságharc leverése után a vezető polgári és katonai politikusok, a katonák és egyéb polgári személyek közül sokan emigrációba távoztak. A vezetőket, köztük *Batthyány Kázmért*, a Császári és Királyi Hadtörvényszék 1850. március 31-ig jelentkezésre, „saját védelmére” hívta föl. A jelentkezési kötelezettségnek *Batthyány Kázmér* sem tett eleget, ezért perét távollétében tárgyalták.

A vádemeléshez a Magyarországi és Erdélyi Császári és Királyi Hadseregparancsnokság rendőri szekciója szolgáltatott adatokat.

Ellenzékiségét, illetve a szabadságharcban való részvételét személyes indítékából, személyes sérelmeiből vezették le és nem az országgal, a néppel, s nemzettel együttérző politikus meggyőződéséből. *Kossuth*-hoz és *Szemere Bertalan*hoz hasonlóan az

egyéni gyűlöletet, bosszúvágyat állapították meg cselekedetei fő indítékául. Inkább hiúsággal, mint hazaszeretettel magyarázták pályafutását. A jó megjelenés, valamint a rossz szónoki képesség és nyelvtudás ellentmondásából a hiúságot hozzák ki győztesnek, és ezt tartják országgyűlési föllépései indokának. Úgy gondolták, hogy a szónok a széptevő pózában diszeleg minden meggyőződés nélkül.

Az osztrák kormánnyal szemben mutatott ellenállását, gyűlöletét házasságával is kapcsolatba hozták. *Szapári Antal* volt neje, *Keglevich Augusztá* grófnő csak úgy tudott férjétől elválni, hogy vallást cserélt, áttért a református egyházba. A házasságkötés érdekében ugyanezt tette *Batthyány* is, majd Berlinben házasságot kötöttek. *Batthyánnak* ezt a lépését az udvar nem fogadta el, innen származtatják tehát a gyűlöletét és egész politikai pályafutását.

Fölróható cselekedetei között említik, hogy az országgyűlés főrendi házának ellenzéki vezére volt, és semmilyen alkura nem volt hajlandó. Szemére vetik, hogy amikor 1848. június 6-án a főrendi házban a forradalmi esemény elől Innsbruckba menekült császárhoz küldendő követség tagjává választották, ezt visszautasította. Arra hivatkozott, hogy a baranyai főispáni megbízatásának köteles eleget tenni, annak határán ugyanis az ellenség dühöng.

Fölrótták baranyai és eszéki tevékenységét is, nevezetesen a nemzetörség szervezését, az eszéki vár megszállását, a Dunának az ellenségtől való megtisztítását, a Pestre küldött lőszer- és fegyverszállítmányt, amely utóbbi egy dunai gőzhajó rakományának felelt meg. Kifogásolták a Délvidék kormánybiztosaként folytatott működését, *Perczel Mór* hadjáratának támogatását, a szenttamási ütközetben való részvételét, fölhívásait a Délvidék népéhez.

Ingerülten tárták föl külügyminiszteri tevékenységét. Az összefoglaló eddig ismeretlen adatot is tartalmaz erre vonatkozóan. Ismerteti, hogy *Kossuth* már 1848 november közepén a „második minisztériumába” jelölte külügyminiszternek, de *Batthyány* ezt még nem fogadta el. A „harmadik minisztérium” megalakításakor (*Szemere Berta-*

lan kormánya) a tárcát elfogadta és a köztársasági miniszterekkel együtt 1849. május 14-én a hűségesküt letette *Kossuth* kezébe. Külügyminiszteri tevékenységéből az országgyűlés által engedélyezett 50 ezer fő újonc sorozására vonatkozó ellenjegyzését; a fontosabb államokba: Angliába, Franciaországba, Poroszországba megbízottak küldését; a cári orosz hadsereg (itt orosz segédcsoportok) elleni keresztsháború meghirdetésében való részvételét kifogásolják. Gúnyosan írja le az összefoglaló emigrálását. E szerint elsőnek menekült a Dunán a törökökhöz, ahol kivételezett elbánást kapott.

Az ügyében hirtelenében összehordott rendőrségi adatok, illetőleg a felségárulás tényállásai miatt *Batthyányt* nem kell védelemben részesítenünk. Személyes ügyeire, mint indítékaira vonatkozó adatok nevétségesen naivak. *Batthyány Kázmér*nek társasági sikerek, népszerűség keresése és házassága miatt nem kellett volna életét, vagyónát, függetlenségét, kényelmét stb. veszélyeztetni. Tevékenységét mély meggyőződése irányította. Elég ennek bizonyítékául fölhozni közeleti tevékenységének fejlődését, a reformok pártolásával kezdődő mind erőteljesebb ellenzékiességét, egyre fokozottabb balratolódását, a szabadságharc eseményeiben való részvételét, annak véghezvitelére való törekvéseit az utolsó pillanatig. Elvhűségét — bár nem ez volt a számdéka — az összefoglaló is ékesen bizonyítja, amikor leírja az innsbrucki követség tagságának visszautasítását. Nem alkudni akart. Bizonyítja ezt a baranyai tevékenységére való hivatkozás. A konkrét tevékenységet, a harcot, az ügy végigvitelét vállalta. Ezzel magyarázhatjuk baranyai és eszéki határozottságát. A rendőrségi adatokkal ellentétben: elvhűsége miatt volt népszerű. Az emberek bíztak egyenes jellemében, becsületességében.

Ugyanakkor látni kell, hogy kifejezetten népszerűtlen intézkedései is voltak. Statáriumot, vagyonelkobzást rendelt el, hadisarcot vetett ki stb. Ezeknek a szabadságharc szempontjából való hasznosságát senki sem vitathatja. Egyéni hasznoszerzése pedig föl sem merülhet, hiszen saját költségén ágyúkat szerelt föl. Aradon, még az emigrálása előtti napokban, amikor átvette uradalmaiból származó utolsó jövedelmét, annak arany- és ezüstpénzből álló részét átadta a pénzügyminiszternek, akinek ércpénzre volt szüksége.

A császári katonai rendőrség becsmérli menekülése miatt. Gyávának tartják, amikor azt állítják, hogy elsőnek kelt át a Dunán. Állításuk nem ténytiszta, de egy sereg példát is fölhozhatunk halált megvető bátorságára. Az eszéki kirohanásokkal, a szenttamási ütközetben való katonai részvételekor tanúsított személyes bátorságával az országgyűlés és a korabeli sajtó is foglalkozott. A menekülés kérdéséről több forrás is szól. Senki sem róta föl ezt gyávaságnak; inkább az ellenforradalom előtti be nem hódolásnak tulajdonították.

Nem értett egyet *Kossuth* lemondásával, azt érvénytelennek tartotta. Nem értett egyet *Kossuth* menekülésével sem, ebben egy véleményen volt *Perczel Mórral*, *Mészárosossal*, *Dembinszikkal*, *Bemmel*. *Kossuth* elmenetelét követően azonban a bomlást már nem lehetett megállítani, bár küzdött ellene. *Szemere Bertalan* miniszterelnökkel együtt 1849. augusztus 24-ig *Ó-Orsován* volt, innen mindennap futárt küldtek *Görgey*hez, tudatták vele, hogy még magyar földön vannak és a cári orosz hadsereggel történő alkudozásáról föltétlenül értesítést kérnek. *Görgey* azonban semmibe vette őket, ezért az országot kényszerűségből elhagyták.

A határátlépésről *Szemere Bertalant* idézzük: "...átment az itteni seregecske, 2200 ember. Én és *Batthyány* utolsóként hagytuk el a haza szent földjét." Ezek a szavak nem menekülésről, hanem szervezett lépséről tanúskodnak. Körültekintően kellett eljárniuk, hiszen a királyi korona is náluk (*Szemerénél*) volt, és azt tudtával ásták el.

Az orsói török parancsnoknak *Szemere Bertalannal* együtt még augusztus 22-én írtak egy levelet, amelyben jelezték, hogy a szultánnak 13 teljesen fölszerelt ágyút adnak ajándékba. Az ágyúkat át is küldték. Erre az eseményre céloz a katonai rendőrség, amikor azt állítja, hogy *Batthyányt* ajándékozása miatt barátságosabban kezelték mint másokat. Természetesen igaz, hogy a vezetőket több kedvezményben részesítették, mint a tömeget — a török kormánytól kapott fizetéseket is rang szerint állapították meg —, de ebben a kedvezményadásban igen nagy szerepet játszott a személyes vagyon, a személyes ajándék. Följegyezték, hogy *Batthyány* a török helyőrségek vezetőinek ajándékokat adott és ezért kapott kedvezményeket. A rendőrségi adatok azonban nem tartalmazták azt, hogy *Batthyány* a török kormánytól kapott fizetését, havi 3000 piasztért, teljes egészében átengedte az alacsonyabb rangú tisztieknek és katonáknak.

Jellemző, hogy az itt felsoroltakat a katonai rendőrség elegendőnek tartotta a hadbíróági eljárás lefolytatásához, illetőleg a vádemeléshez. Ilyen cézzal küldték meg az adatokat a pesti haditörvényszéknek. A haditörvényszék ítélete *Batthyány* indítékaival nem foglalkozik. Röviden összefoglalva felsorolja azokat a cselekményeket, amelyek a felségsértés büntetetté kimerítik, kimondja az ítéletet, valamint a végrehajtás módját. A német nyelven készített ítéletet eddig még nem tették közzé, ezért magyarrá fordított teljes szövegét a nyilvánosság elé hozzuk:

Í t é l e t

A cs.k. 3. Hadseregparancsnokság által a mai napon egybegyűlt főlelkűdött haditörvényszék a törvényesen felségsértéssel vádolt, 1850. január 1-én megidézett és meg nem jelent Kázmér, Batthyány grófja szótöbbséggel elítélte.

Kázmér, Batthyány grófja Pozsonyban született, 42 éves, református, nő, egy gyermek apja, több birtok tulajdonosa, a baranyai vármegye főispánja és főrendi házi tag, az 1848. október 3-i manifestum megjelenése után, amellyel a magyar országgyűlés felszólított, a magát honvédelmi bizottmálynak nevező ideiglenes kormánytól fegyveres ellenállás szervezésére vonatkozó parancsokat vett át és azokat lelkes tevékenységgel hajtotta végre. Eszékk erősségét annak parancsnoka, Jovich báró egyetértésével a magyar főlelkők hatalmába adta, azokat élelmezte és védelmi állapotba helyezte és tevékeny részt vett a helyőrség kitérőseiben és csatáiban Szarvasnál és Csoppinnál. Továbbá Eszékk átadása után, amelyet a kapituláció előtt titkon elhagyott, mint az alsó Dunatáj teljeshatalmú országos biztosa teljes energiával véghezvitette az újoncok sorozását, mobilizálta a nemzeti gardákat, a hatóságokat forradalmi szellemben szervezte újjá, Szegeden és Szabadkán vértörvényéseket állítottat föl, megkísérelte fanatikus proklamációkkal a népet a magyar forradalom iránt lelkesíteni és a végső ellenállásra buzdítani, részt vett Perczel Móricz szenttamási és pétervárad hadjárataiban, és Zombor és Hódcsanak közlegekre nevezetes hadisarcot vetett ki.

A törvénytelen országgyűlés által 1849. április 14-én kimondott függetlenségi nyilatkozat és dinasztia-trónfosztás után a Kossuth Lajos kormányzó által megalakított forradalmi republikánus-demokratikus minisztériumba mint külügyminiszter lépett be, és egyben ideiglenesen átvette a kereskedelmi minisztérium vezetését, május 8-án Kossuth parancsát 50 000 újonc állítására aláírta, június 14-én, ill. 27-én aláírta az orosz intervenció elleni protestálást és a felhívást a szövetséges osztrák-orosz haderő elleni keresztres hadjáratra és még a két utolsó, 1849. július 21-én és 28-án a törvénytelen országgyűlés által Szegeden megtartott ülésen is védelmezte a minisztérium politikáját.

Ez által a felségsértés bűnébe esett, ezen büntetést az említett tényállás és törvényes bizonyítékok alapján eljárás alá lett vonva és miután az 1850. március 31-ével lejárt litátiós határidőre való tekintet nélkül saját védelmére nem jelent meg, így Kázmér, Batthyány grófját az 5. K.a. szerint, kapcsolatban a Th.g.G.o. 48. §-val és a cs.k. Hadseregparancsnokság 1849. július 1-i proklamációjával távollétében halálra kell ítélni, vagyónát a forradalom által okozott kár pótlására be kell vonni és távolléte miatt nevét a bitón el kell helyezni.

Pesth, 1850. szeptember 25-én.

Smayalski őrnagy,
mint elnök

Kraften
kapitány, qua. Törzsauditor

A törvény előírásai szerint végrehajtandó.

Pesth, 1851. szeptember 13.

Biegel — aláírás

Ez az ítélet a mai napon kihirdettetett és a szolgálati szabályzatnak megfelelően végrehajtott.

Pesth, 1851. szeptember 22.

aláírás

A történelem hosszú távon igazságot szolgáltat. Ma már bizonyítani sem kell, hogy Batthyány „bűnlajstroma”, bár a felségárulás tényállását kimerítette, hazaszereztét, hazája iránti hűségét és cselekvési készségét tanúsítja.

Batthyány Kázmér tevékenységét az utókor, bár az a fentiekből kézenfekvő lenne, mégsem ítéli meg ilyen egyértelműen. Vannak, akik tevékenységét jelentéktelennek tartják. Ez a nézet talán a rendőrségi összefoglaló anyagra vezethető vissza, de ez következik az ítéletben rögzített tényállásból is, ahol mint láttuk, nem az országos méretekben gondolkodó politikus tevékenységét értékelték. Ez a jelentéktelenné tétel minden bizonnyal szándékosan történt és kétféle célja lehetett: megkönnyíthette volna az esetleges rehabilitálását, illetőleg tevékenységének még az emléktől is megakarták fosztani. Valószínűbbnek ezt az utóbbit látjuk és eredménye nem is jelentéktelen.

Sokan békepárti tevékenységet vélnek pályafutásában fölfedezni, olyan mágnásét, aki Kossuth tevékenységét gátolta volna. Ezt a véleményt egy az előzőekben vázolt tartalommal készített visszaemlékezésre alapítják és figyelmen kívül hagyják reformkori, szabadságharc alatti működését.

Szerepének megítélését gátolja, hogy a mágnások közül az egyetlen, aki a szabadságharcból teljes egészében kivette a részét. Érthetetlenül fogadták ezt a hatalom legmagasabb csúcsain, de sajnos ezzel a problémával még szocialista történetírásunk sem birkózott meg. A helyes közvélemény kialakítását nehezíti, hogy átfogó, tevékenységének minden mozzanatára kiterjedő munka Batthyány Kázmér személyével még nem foglalkozott.

Dokumentum és irodalomjegyzék

Hadtörténeli Levéltár, Budapest. Batthyány Kázmér felségárulási pere. 1851. Német nyelvről magyarra Szalay Attila fordította. — Országos Levéltár, Budapest, R szekció (R5) Batthyány Kázmér iratai. Peroni Angeló őrnagy levele BK-hoz. — **Aldor Imre:** Vázlatok a magyar emigráció életéből. Pest, 1870. — **Füzes Miklós:** Kossuth külügyminisztere: gróf Batthyány Kázmér (1807. június 4.—1854. július 12.) Baranyai Művelődés, 1978/1. — **Horváth Mihály:** Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. Genf, 1865. Nyomatott Puky Mórnál. — **Horváth Zoltán:** Telegki László 1810—1861. I. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. — **Spira György:** A magyar forradalom 1848—49-ben. — **Szemere Bertalan:** Naplóm I. Pest, 1869. — **Kiadja Ráth Mór.** — **Szeremei Samu:** Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéből. II. kötet. Pest, 1868. Emich Gusztáv tul. — **Tóth Lőrinc:** Gróf Batthyány Kázmér és emlékiratai. Budapesti Szemle. 74/1893. — Waldapfel Eszter: A forradalom és szabadságharc levelestára. IV.

Dr. Füzes Miklós

Debrecenbe kéne menni

Makón, az elsőként felszabadult magyar városban, a felszabadulás utáni napon 1944. szeptember 27-én, demokratikus érzésű emberek egy csoportja a város életének irányítására 5 tagú intéző bizottságot alakított. Ennek javaslatára a szovjet katonai városparancsnok **dr. Könyves Kolonics Józsefet**, a közismerten baloldali magatartású ügyvédet nevezte ki a bizottság elnökévé, mint polgári városparancsnokot. A polgári városparancsnokság teljes odaadással végezte a városigazgatási teendőket egy-két nap kivételével, amikor a város egyrészen megújuló fegyveres harcok miatt ez nem volt lehetséges. Szeptember 30-án több vezető tisztviselő és városi alkalmazott jelentkezett munkára a városházán, olyanok, akik tudomásul vették az új helyzetet és szívesen vállalták munkát a polgári városparancsnokság irányításával.

A megváltozott körülmények miatt leszűkült az intézkedések köre, főleg a lakosság biztonságára és anyagi ellátására (liszt, kenyér, só, tüzelő stb.) kellett törekedniük. Nagyon nehéz időszak volt ez a néhány hét, de a Kommunista Párt megalakulása után már sikerült rendszeresebbé tenni a munkát, mert a hivatali ügyosztályok vezetésében részt vettek a párt megbízottai is. Lényegesen javult a helyzet, amikor a Kommunista Párt Szegeden megalakult Területi Bizottsága és Központi Bizottsága már adott néhány javaslatot a párt szervezésére és a közigazgatás irányítására. Mégis hiányzott a felelős, kormányzati irányítás és ezért nagy megkönnyebbülést jelentett, amikor a politikai helyzet lehetővé tette, hogy a már felszabadult országrészen megalakuljon az új, Ideiglenes Nemzetgyűlés, amely demokratikus törvényekkel és rendeletekkel kívánta megvalósítani az ország rendjét, a közigazgatást és főleg a termelést. Nagy reményekkel vártuk tehát a fejleményeket.

1944. december 16-án megérkezett Makóra **dr. Erdei Ferenc**, aki az Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítő bizottságának küldöttként tárgyalt a Makón működő pártokkal, az Ideiglenes Nemzetgyűlésben Makó városát képviselők megválasztásáról. Hosszadalmas viták után a javasolt személyeket a pártközi értekezleten történt megállapodásnak megfelelően a város ideiglenes képviselő testülete közfelkiáltással megválasztotta, és megbízta őket, hogy a Debrecenbe összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlésben, Makó lakosságát legjobb tudásuknak megfelelően képviseljék.

A megválasztott képviselők pártok szerint való megosztása a következő volt: A kommunista párt részéről **Dragon János**, **dr. Könyves Kolonics József**, **Szűcs Pál**, **Szabó János**, **Kiss Imre**. A nemzeti parasztpárt részéről: **dr. Erdei Ferenc**, **id. Erdei Ferenc**, **dr. Nagy Zoltán**. A szociáldemokrata párt részéről: **Kiss Ernő**, **Zombori Lajos**. A Kossuth-párt részéről: **Biró Sándor** és **Galamb Ferenc**. A megválasztott képviselők örömmel fogadták a megbízatást és érthető izgalommal készültek Debrecenbe. Az utat-